

Research Paper

The Government's Obligations Towards The Right To Occupational Health And Safety In The Light Of International Human Rights Documents And Iran's Legal System In Line With Regional Planning

Ali Sheikhiyani¹, Mohammad Sharif Shahi^{*2}, Seyed Mohammad Sadegh Ahmadi³

1. PhD student in public law, Isfahan Branch (Khorasgan), Islamic Azad University, Isfahan, Iran.
2. Assistant Professor, Department of Law, Isfahan Branch (Khorasgan), Islamic Azad University, Isfahan, Iran.
3. Associate Professor, Department of Law, Isfahan Branch (Khorasgan), Islamic Azad University, Isfahan, Iran.

ARTICLE INFO

PP: 177-192

Use your device to scan and read
the article online

Keywords:

International Human
Rights Documents, The
Right To Occupational
Health And Safety, Iran's
Legal System,
Government Obligations.

Abstract

The right to occupational health and safety of employees is recognized as one of the basic human rights in the world community. Based on international human rights documents and their internal system, governments are obliged to protect the safety and health of workers. As an active member of the international community, Iran also has obligations in this field. This research has been conducted with the aim of identifying the duties of the government regarding the right to occupational health and safety, with a comparative approach in international documents and the Iranian legal system. This study uses a descriptive-analytical method and information gathering using library sources to investigate the government's obligations in observing, supporting and implementing occupational health and safety rights. Based on this research, it is necessary for governments to commit to the protection of the right to occupational health and safety, taking into account the national priority, to the extent of their ability and capabilities. Achieving occupational health and safety in Iran can help strengthen human rights, social progress, economic development and reduce public costs.

Citation: Sheikhiyani, A., Shahi, M. S., & Ahmadi, S. M. S. (2024). **The Government's Obligations Towards The Right To Occupational Health And Safety In The Light Of International Human Rights Documents And Iran's Legal System In Line With Regional Planning**, *Geography(Regional Planning)*, 14(54), 177-192.

DOI: 10.22034/JGEOQ.2024.288059.3101

DOR:

* **Corresponding author:** Mohammad Sharif Shahi, **Email:** dr.shahi@khuif.ac.ir

Extended Abstract

Introduction

During the era of industrialization, occupational health and safety standards are not seriously implemented in the workplace, and occupational accidents threaten human health. Supporting employees in the implementation of these standards is essential. As an international concept, human rights guarantee basic human rights and freedoms. One of the most important examples is the right to occupational safety and health, crucial for maintaining the physical and mental health of workers. This right is outlined in international human rights documents and Iran's legal system, and its implementation is emphasized as a job necessity. The most significant international document in this field is the International Covenant on Economic, Social, and Cultural Rights. Paragraph "b" of article 7 of this covenant states the commitment of governments to maintain a safe and healthy working environment for employees. Iran's labor law also emphasizes the government's and employers' commitment to creating occupational health and safety conditions. The purpose of this article is to provide an analysis based on international human rights documents and Iran's legal system regarding how the government performs its duties concerning the right to occupational health and safety. This research highlights the importance of this right in maintaining the physical and mental health of workers. First, the most important international human rights documents and their emphasis on protecting and securing the right to occupational health and safety are reviewed. Then, the duties of the government in Iran regarding the protection and implementation of this right are analyzed based on the domestic legal system. The article addresses two questions: First, who is responsible for implementing the right to occupational health and safety? Second, what is the quality of the implementation of this commitment?

Methodology

The research method in this article includes a detailed examination of the government's obligations regarding the right to occupational health and safety through the analysis of

international human rights documents and Iran's legal system, with consideration of regional planning. This research is conducted in a descriptive-analytical manner. First, the most important international human rights documents that emphasize maintaining and providing the right to occupational health and safety are examined. Then, the duties of the Iranian government in supporting and implementing this right are analyzed based on domestic laws.

Results and Discussion

International human rights norms are reflected in the legal systems of countries in two ways: through the constitution or common law. Customary laws may incorporate human rights norms or, by annexing a treaty, make its content equivalent to domestic law. This discussion examines the obligations of the Iranian government as outlined in the constitution and common laws, evaluates the government's performance, and explains the challenges and obstacles in providing and maintaining occupational health and safety rights. The Constitution of the Islamic Republic of Iran assigns principles 19 to 42 to the rights of the nation and, in other principles, refers to the "right to health and welfare rights." The third principle of this law obligates the government to provide welfare, eliminate poverty, and remove deprivations in various fields. Therefore, the government's obligations include: ensuring occupational health and safety, providing medical services, passing fair laws, offering health education, and establishing regulatory units.

Conclusion

This research highlights the necessity of proper government intervention in ensuring occupational health and safety for employees. It emphasizes continuous government oversight of executive agencies, workplaces, and independent businesses to uphold safety and environmental health standards. The study identifies occupational health and safety as a "right" for employees and its enforcement as a "duty and commitment" for the government. The findings aim to address legal challenges in public rights, marking the research as a novel examination of government obligations regarding occupational health and safety. The

government is recognized as the primary entity responsible due to its public resources

and economic capabilities, ensuring the enforcement of these rights.

References

1. Ahmadi, S. M. (2017). "An analysis of the concept of universal supervision right over power based on the two relationships of claim right and freedom right." *Journal of Public Law Studies*, 47(3), 707-723. [In Persian]
2. Emami, M., & Savari Sangari, K. (2023). *Administrative Law Discussions 1 and 2, Volume 1*. Tehran: Mizan. [In Persian]
3. Iraqi, S. E. (2014). *Labor Law, Volume 2*. Tehran: SAMT. [In Persian]
4. Jamsidi Moghadam, S., & Mohaqqiq Damad, S. M. (2022). "Implied customary condition of safety commitment in medical contracts." *Medical Law Journal*, 16(57), 1-17. [In Persian]
5. Javid, E., & Niyavarni, S. (2013). "The scope of the right to health in the international human rights system." *Journal of Public Law Research*, 15(41), 47-70. [In Persian]
6. Qari Seyed Fatemi, S. M. (2016). *Human Rights in the Contemporary World, Volume 1: An Introduction to Theoretical Issues*. Tehran: Shahre Danesh. [In Persian]
7. Rasikh, M., & Bardbar, M. (2022). "Desirable government intervention model in social security provision." *Scientific Journal of New Administrative Law Research*, 4(10), 11-37. [In Persian]
8. Sepehri, M. R. (2013). *International Labor Organization Contracts*. Tehran: Labor and Social Security Institute. [In Persian]

انجمن ژئوپلیتیک ایران

فصلنامه جغرافیا (برنامه ریزی منطقه‌ای)

دوره ۱۴، شماره ۵۴، بهار ۱۴۰۳
شاپا چاپی: ۶۴۶۲-۲۲۲۸ شاپا الکترونیکی: ۲۱۱۲-۲۷۸۳
Journal Homepage: <https://www.jgeoqeshm.ir/>

مقاله پژوهشی

تعهدات دولت در قبال حق ایمنی بهداشت شغلی در پرتو اسناد بین المللی حقوق بشر و نظام حقوقی ایران در راستای برنامه ریزی منطقه‌ای

علی شیخانی: دانشجوی دکتری حقوق عمومی، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران.
محمدشریف شاهی* استادیار، گروه حقوق، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران.
سید محمدصادق احمدی: دانشیار، گروه حقوق، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران.

چکیده	اطلاعات مقاله
<p>حق ایمنی و بهداشت شغلی کارکنان به‌عنوان یکی از حقوق اساسی بشر در جوامع جهانی به رسمیت شناخته شده است. دولت‌ها بر اساس اسناد بین‌المللی حقوق بشری و نظام داخلی خود، مکلف به حفاظت از ایمنی و بهداشت شاغلین هستند. ایران نیز به‌عنوان یکی از اعضای فعال جامعه جهانی، در این زمینه تعهداتی دارد. این پژوهش، باهدف شناسایی وظایف دولت نسبت به حق ایمنی و بهداشت شغلی، با رویکردی تطبیقی در اسناد بین‌المللی و نظام حقوقی ایران انجام شده است. این مطالعه از روشی توصیفی - تحلیلی و گردآوری اطلاعات با استفاده از منابع کتابخانه‌ای برای بررسی تعهدات دولت در رعایت، حمایت و اجرای حقوق ایمنی و بهداشت حرفه‌ای استفاده می‌کند. بر این اساس پژوهش، لازم است دولت‌ها با در نظر گرفتن اولویت ملی، نسبت به حفاظت از حق ایمنی و بهداشت شغلی، در حد توان و امکانات خود متعهد شوند. دست‌یابی به ایمنی و بهداشت شغلی در ایران می‌تواند به تقویت حقوق بشر، پیشرفت اجتماعی، توسعه اقتصادی و کاهش هزینه‌های عمومی کمک کند.</p>	<p>شماره صفحات: ۱۹۲-۱۷۷</p> <p>از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید</p> <p>واژه‌های کلیدی: اسناد بین‌المللی حقوق بشری، حق ایمنی و بهداشت شغلی، نظام حقوقی ایران، تعهدات دولت.</p>

استناد: شیخانی، علی؛ شاهی، محمدشریف؛ و احمدی، سید محمد صادق. (۱۴۰۳). تعهدات دولت در قبال حق ایمنی بهداشت شغلی در پرتو اسناد بین‌المللی حقوق بشر و نظام حقوقی ایران در راستای برنامه ریزی منطقه‌ای، فصلنامه جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)، ۱۴(۵۴)، صص ۱۷۷-۱۹۲.

DOI: 10.22034/JGEOQ.2024.288059.3101

DOR:

* نویسنده مسئول: محمدشریف شاهی، پست الکترونیکی: dr.shahi@khuif.ac.ir

مقدمه

در عصر صنعتی شدن کشورها، استانداردهای ایمنی و بهداشت حرفه‌ای در محیط کار به طور جدی و مطلوب اجرا نمی‌شود، از این جهت حوادث شغلی، سلامتی نیروی انسانی کار را تهدید می‌کند (احمدی، ۱۳۹۶: ۷۰۷). با این توصیف و بر مبنای گزاره‌های اخلاقی، حمایت از شاغلین در قبال اجرای استانداردهای ایمنی و بهداشت شغلی کارکنان در محیط کار امری بدیهی است. حقوق بشر به عنوان یک مفهوم بین‌المللی، حقوق و آزادی‌های اساسی انسان را تضمین می‌کند. یکی از مصادیق مهم حقوق بشر، حق ایمنی و بهداشت حرفه‌ای است که برای حفظ سلامت جسمانی و روانی افراد در محیط کار حائز اهمیت است. این حق در اسناد بین‌المللی حقوق بشری و نظام حقوق ایران تبیین شده و اجرای آن نیز به عنوان یک ضرورت شغلی مورد تأکید قرار گرفته، که نیازمند حمایت ویژه است. مهمترین سند بنیادین در سطح بین‌المللی که در زمینه حق سلامت و مصادیق آن مورد توجه قرار گرفته، میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی است (امامی، ۱۴۰۲: ۲۱۱)، این معاهده در سال ۱۹۶۶ توسط سازمان ملل متحد تصویب شد. در بند «ب» ماده ۷ این میثاق، تعهد دولت‌ها راجع به حفظ محیط کاری ایمن و سالم برای شاغلین بیان شده است. در حقوق داخلی نیز، نظام حقوق ایران به حق ایمنی و بهداشت شغلی توجه ویژه دارد. قانون کار ایران، به عنوان یکی از قوانین بنیادین در حوزه کار و اشتغال، نسبت به تعهد و مسئولیت دولت، کارفرمایان و خویش‌فرمایان، در ایجاد و حفظ شرایط ایمنی و بهداشت حرفه‌ای تأکید می‌کند. براساس این قانون، سازمانها و مؤسساتی مانند، وزارت خانه‌های تعاون، کار و رفاه اجتماعی و بهداشت و درمان و آموزش پزشکی، مکلف به نظارت مستمر برای اجرای قوانین و صدور آئین نامه‌ها و دستورالعمل‌های مربوط به حق ایمنی و بهداشت حرفه‌ای هستند (جاوید، ۱۳۹۲: ۷۰).

هدف این مقاله، ارائه تحلیلی دقیق بر مبنای اسناد بین‌المللی حقوق بشری و نظام حقوق ایران در خصوص نحوه اجرای وظایف دولت در قبال حق ایمنی و بهداشت شغلی است. این پژوهش بر اهمیت این حق، برای حفظ سلامت جسمانی و روانی افراد شاغل توجه دارد و در همین راستا، ابتدا به بررسی مهمترین اسناد بین‌المللی حقوق بشری و تأکید آنها بر حفاظت و تأمین حق ایمنی و بهداشت شغلی می‌پردازد. سپس، وظایف دولت در ایران در خصوص حمایت و اجرای حق ایمنی و بهداشت حرفه‌ای بر اساس نظام حقوق داخلی بررسی و تحلیل می‌شود. این مقاله در جستجوی پاسخ دو مسئله است: نخست، این که متعهدین به اجرای حق ایمنی و بهداشت حرفه‌ای چه اشخاصی هستند و تعهدات اصلی بر دوش چه شخصی از اشخاص متعهد گذاشته شده است؟ دوم، این که اجرای این تعهد به چه کیفیتی است؟

فرضیه ابتدایی در این نوشتار آن است دولت‌ها براساس الزامات بین‌المللی حقوق بشری و نظام حقوق داخلی خود، به طور کلی نسبت به اجرای حق ایمنی و بهداشت حرفه‌ای در حد توان خود، وظایفی بر دوش دارند.

پیشینه و مبانی نظری پژوهش

در خصوص پیشینه موضوع بحث حاضر باید گفت؛ اگر چه در متون حقوقی ما مطالعات متنوع و گسترده‌ای در حوزه‌های تعهد و مسئولیت دولت و همچنین حق بر سلامت انجام شده است، با این حال پژوهشی حقوقی با رویکردی تطبیقی که به طور خاص و با ارائه جزئیات حق ایمنی و بهداشت حرفه‌ای را مورد مطالعه قرار دهد، یافت نشد. بنابراین تحقیق حاضر از این جهت، مطالعه‌ای بدیع است. در مطالعات انجام شده در حوزه حق بر سلامت شاغلین می‌توان به مقاله‌هایی؛ چون «تعهد و مسئولیت دولت در برابر حقوق بشر» و «نقش ایمنی و بهداشت در امنیت شغلی و نگهداری کارکنان سازمان» اشاره کرد.

به‌موجب آنچه در ادامه بیان می‌شود، پس از معرفی ایده‌های حمایت و حفاظت از حق ایمنی و بهداشت شغلی با رویکردی تطبیقی و ارجاع به اسناد و استانداردهای بین‌المللی و منابع حقوق بشری در نظام حقوق داخلی ایران، ضرورت حمایت و تکالیف دولت در قبال حفاظت از ایمنی و بهداشت حرفه‌ای شاغلین و ارزیابی عملکرد دولت ایران در تأمین حق ایمنی و بهداشت شغلی و چالش‌ها و موانع اجرایی آن، بررسی خواهد شد.

تدوین این مقاله بر مبنای تحلیل نظری و با روش توصیفی - تحلیلی است. مطالعات و جمع‌آوری اطلاعات با بهری گیری از منابع کتابخانه‌ای و با رویکردی تطبیقی در پرتو اسناد بین‌المللی حقوق بشر و نظام حقوقی ایران انجام یافته است.

تحلیل واژگان حق و تعهد

گفتمان حق در زمان معاصر گفتمان غالب در حوزه حقوق و سیاست است، به گونه‌ای که می‌توان زمان کنونی را عصر حق نامید. حق به عنوان یک مفهوم فلسفی و قانونی، اشاره به ادعا یا اجازه شخص برای دستیابی به چیزی که بر اساس قوانین و اصول مورد تأیید قرار گرفته است، استفاده می‌گردد. تحلیل مفهوم حق شامل دو جنبه است: جنبه حقوقی و جنبه فلسفی. در مفهوم حقوقی، حق به عنوان چیزی که تضمین شده و هر فرد از آن برخوردار است، تعریف می‌شود. بنا به این تعریف، حق‌ها به دستورات قانونگذار بستگی دارد و همچنین با تغییر زمان و جامعه نیز ممکن است تغییر کند. در جنبه فلسفی حق، حق به عنوان چیزی که به صورت طبیعی و اصولی برای همه انسان‌ها تعریف می‌گردد، استفاده می‌شود. در این مفهوم، همه انسان‌ها به دلایل طبیعی و اخلاقی، حقوق برابر و قابل توجه دارند و حق‌ها به عنوان حقوق بشر شناخته می‌شوند (تاج خراسانی، ۱۴۰۲: ۱۲۳).

در تقسیم‌بندی دیگر، مفهوم حق را می‌توان به «حق بودن» و «حق داشتن» تفکیک کرد. مفهوم نخست از حق به معنای «خیر/ خوب» است، ولی در معنای دوم یعنی «حق داشتن» است که موضوع گزاره‌های حقوق بشری قرار می‌گیرد و حق بر ایمنی و بهداشت شغلی از مصادیق حق‌های انسانی است.

چنانچه تعهد را در معنای عام خود، انجام یا خودداری از انجام کار یا تسلیم مالی بدانیم که به موجب ارتباط بین دو یا چند شخص ایجاد شده است، تعهد بر ایمنی و بهداشت شغلی نیز از مصادیق همین تعهد در معنای کلی است، با این توصیف که شخصی متعهد است با فعل یا ترک فعل خود آسیبی به تمامیت جسمی و سلامت و اموال دیگران وارد نسازد. در بیان مفهوم تعهد در گزاره‌های حقوق بشر می‌توان گفت: حقوق بشر معاصر، نظامی هنجاری است که متضمن حق‌های افراد در برابر دولت است. کارکرد اصلی این نظام هنجاری، محدود کردن قدرت دولت در برابر افراد است. از این نظر که حق‌های ایمنی و بهداشت حرفه‌ای از نوع حق‌های بشری هستند، تعهد در قبال حق ایمنی و بهداشت شغلی، تعهد ناشی از الزامات قهری و قانونی است و در این خصوص نیازی به اثبات رابطه‌ای قراردادی بین شاغلین (به‌عنوان ذی‌حق) و دولت (به‌عنوان متعهد) وجود ندارد (جمشیدی مقدم، ۱۴۰۱: ۱۷).

تحلیلی بر ماهیت تعهدات کلی دولت‌ها در قبال حقوق بشر

امروزه گزاره‌های اخلاقی به‌تنهایی برای تضمین تعهدات مربوط به حقوق بنیادین بشر که در اسناد و استانداردهای بین‌المللی حقوق بشری ذکر شده‌اند کافی نخواهد بود. هنجارهای حقوق بشری باید توسط اشخاصی توانمند مورد پشتیبانی قرار گیرند. هر چند پشتیبانی احترام به حقوق بشر وظیفه آحاد بشر است، ولی نظام حقوق بشر بین‌المللی، تکلیف اصلی را بر دوش دولت‌ها گذاشته و آن را متعهدی توانمند می‌داند. در این‌راستا، سؤالی به ذهن متبادر است این‌که ماهیت تعهدات کلی دولت نسبت به حق ایمنی و بهداشت شغلی چیست؟ در پاسخ به این سؤال، ضرورت دیده شد اقسام تعهدات کلی دولت نسبت به حق‌های انسانی به‌اختصار بررسی گردد.

در تفکیک بین «تعهد به وسیله» و «تعهد به نتیجه»

در بیان تکالیف دولت‌ها در قبال حقوق بشر، نیازمند یک نوع تقسیم‌بندی در تعهدات دولت است، که به تعهد به‌وسیله و تعهد به‌نتیجه تعبیر می‌گردد. در «تعهد به‌وسیله» متعهد، با به‌کارگیری وسیله و امکانات خاص، متعهد به تدارک محتوای حق برای ذی‌حق خواهد بود. اما در «تعهد به نتیجه» متعهد مکلف به تدارک حق ذی‌حق هست، این تکلیف و تعهد، قطعی و منجز بوده، معطوف و مقید به‌وسیله و یا امکانات خاص نشده است. در تعهد به نتیجه آنچه مهم است رسیدن به یک نتیجه معین در یک موضوع مشخص هست. اینکه دولت در رسیدن به این نتیجه چگونه عمل کرده است، مهم نیست. در بحث قلمرو این قسم از تعهدات دولت، به نظر می‌رسد، تعهد به‌وسیله، برای سطحی فراتر از حداقل‌ها در بسیاری از حق‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی قابل طرح هست. طبعاً دولت‌ها برای تدارک چنین حق‌هایی بر اساس توانایی‌ها و امکانات خود اقدام خواهند کرد. متعهد دانستن دولت‌ها در حوزه حق‌های اقتصادی و اجتماعی (همچون حق ایمنی و بهداشت شغلی) بدون توجه به امکانات آن‌ها، امری غیرعملی است (راسخ، ۱۴۰۱: ۳۷).

تعهدات دولت به احترام، حمایت و اجرا در قبال حقوق بشر

در نظام بین‌المللی حقوق بشر، به‌ویژه در زمینه حق بر سلامت، در تقسیم‌بندی دیگر، سه دسته تعهد برای دولت‌ها قابل شناسایی است. تعهد به احترام، حمایت و اجرا. در تعهد به احترام، دولت موظف به اجتناب از مداخله در آزادی شهروندان می‌گردد، حال آنکه در تعهد به حمایت، دولت مکلف به بازداشتن دیگران از مداخله و در تعهد به اجرا، دولت ملزم به انجام اقدامات ضروری در تأمین محتوای حق است. این تقسیم‌بندی به‌جای تقسیم‌بندی دوگانه تعهد منفی و مثبت طرح شده است و نسبت به آن دو امتیاز دارد: نخست، چارچوب تحلیلی دقیقی را برای تفهیم تعهدات دولت در زمینه حقوق بشر فراهم آورد. دوم، تمایز سنتی بین حقوق مدنی و سیاسی، از حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بر پایه سلبی یا اثباتی بودن را دگرگون کرد. به این جهت، تعهد به احترام، حمایت و اقدام درباره هر حق بشری امکان طرح دارد و سخن از اثباتی بودن حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و سلبی بودن حقوق مدنی و سیاسی، اهمیت خود را از دست می‌دهد (سپهری، ۱۳۹۲: ۹۹۷).

بحث و یافته‌های تحقیق

حق ایمنی و بهداشت حرفه‌ای

حق ایمنی و بهداشت شغلی به مجموعه‌ای از حقوق و تدابیر اشاره دارد که در رابطه با حفاظت از سلامت و ایمنی کارکنان در محیط اشتغال، به کار می‌روند. این حقوق و تدابیر به منظور جلوگیری از وقوع صدمات، بیماری‌ها و عوارض سلامتی مرتبط با شغل، و همچنین تضمین شرایط کار مناسب و سالم برای کارکنان ایجاد می‌شود. بنابراین این حق را می‌توان به دو بخش تقسیم و بررسی نمود. نخست، حق بر ایمنی شغلی، که به معنای جلوگیری از وقوع صدمات و حوادث در محیط کار است. این حق شامل شناسایی و کنترل ریسک‌های احتمالی مانند: آسیب به افراد به لحاظ استفاده از ماشین‌آلات و تجهیزات خطرناک، عدم رعایت اصول ایمنی در برخورد با مواد شیمیایی، آتش‌سوزی، و انفجار، سقوط از ارتفاع و... است. دوم، حق بر بهداشت شغلی است، که شامل اقدامات و استراتژی‌هایی است که به منظور حفاظت و نگهداری سلامت فیزیکی و روانی کارکنان اتخاذ می‌شود. این شامل: بررسی و کنترل عوامل محیطی مضر مانند صدا، دود، گردوغبار، مواد شیمیایی خطرناک و... است (عراقی، ۱۳۹۳: ۷۱).

تعهدات مربوط به حفاظت و تأمین «حق ایمنی و بهداشت حرفه‌ای» پیشینه طولانی ندارد. حق ایمنی و بهداشت شغلی با انقلاب‌های صنعتی به منصفه ظهور نشست. نخستین کمیته مشترک سازمان بهداشت جهانی و سازمان بین‌المللی کار که در سال ۱۹۵۰ تشکیل شد، بهداشت حرفه‌ای را چنین معرفی نموده است: «تأمین و ارتقاء عالی‌ترین سطح سلامت جسمی، روانی». ایمنی و بهداشت شغلی موضوع مطالعات حقوقی، اجتماعی و فرهنگی است، اما پرسش از مبانی فلسفی و نظری آن در متون حقوقی به ندرت بررسی و تحلیل شده است. به نظر، دلیل این امر چنین است که ایمنی و بهداشت شغلی عمدتاً امری عملی و اجرایی‌اند. از آنجا که حق ایمنی و بهداشت شغلی جزو حقوق بشر محسوب می‌شوند، به نظر، در بحث مبانی فلسفی و نظری از پشتوانه قوی برخوردارند؛ و در پاسخ به چنین مسائلی می‌توان از مبانی فلسفی حقوق بشر کمک گرفت. از دیدگاه فلسفی سؤالی که مطرح است، اینکه مردم جامعه بر چه مبنایی از حق ایمنی و بهداشت شغلی برخوردارند؟ در بررسی مبنای فلسفی حق‌های رفاهی، می‌توان به دیدگاه ارزشمند «جرمی والدرون» در فلسفه حق مراجعه کرد. ایشان این مسئله را مطرح می‌کند که اگر اساساً در تعهدمان نسبت به حق‌ها جدی باشیم ضرورتاً باید حق‌های رفاهی را به رسمیت بشناسیم. اگر ضروریات یک زندگی فعال و همراه با سلامتی فراهم نباشد هیچ‌کس نمی‌تواند به‌طور کامل صاحب یک حق شود یا حقی که به‌درستی استحقاق دارد، آن را اعمال کند. اگرچه بیشتر حق‌ها به تصمیم‌گیری شخصی و آزادی‌ها مربوط می‌شوند، با این حال می‌دانیم که چیزهایی مانند سوء‌تغذیه و بیماری همه‌گیر، می‌توانند توانایی و استعداد‌های انسانی را که برای استقلال فردی لازم‌اند تضعیف و نابود سازند. بنابراین می‌توان گفت جایگاه این دسته از حق‌ها در کنار گزاره‌های حقوق بشری است و در دسته «حق‌های مطالبه‌ای» قرار دارند که لازمه اجرای این حقوق، وجود متعهدی توانا، ضروری است (سیدفاطمی، ۱۳۹۵: ۶۴).

¹ - Jeremy Waldron.

شاغلین

در بررسی قلمرو شاغلین، ممکن است در نگاه اول تصور بر این باشد که واژه شاغلین، خاص کارگران مشمول قانون کار است؛ اما از واژگان در مقاله نامه ایمنی و بهداشت شغلی ۱۹۸۱ و پروتکل الحاقی ۲۰۰۲، استنباط می‌شود که اصطلاح شاغلین یک عنوان کلی است و همه کسانی که تبعیت حقوقی و اقتصادی از کارفرمای خود دارند، را تحت شعاع قرار می‌دهد. ماده ۲ مقاله نامه یادشده بیان می‌دارد: «این مقاله نامه شامل، همه کارگران تحت پوشش بخش‌های فعالیت اقتصادی، می‌شود» در ادامه، بند (الف) ماده ۳ مقاله نامه بیان می‌دارد: «اصطلاح بخش‌های فعالیت اقتصادی، شامل همه بخش‌هایی می‌شود که در آن کارگران به کار اشتغال دارند، از جمله مشاغل دولتی». همچنین بند (ب) ماده ۳ در توصیف اصطلاح «کارگران» می‌گوید: «اصطلاح کارگران، شامل همه اشخاص از جمله کارمندان دولتی می‌شود». به نظر، منظور از مفهوم شاغلین در مقاله نامه ایمنی و بهداشت شغلی و پروتکل الحاقی ۲۰۰۲ اعم است از کارگران مشمول قانون کار، کارمندان دولت و بخش عمومی و همچنین به لحاظ حفاظت از ایمنی شغلی، خویش‌فرمایان را نیز دربرمی‌گیرد.

تعهدات دولت در تحقق حق ایمنی و بهداشت شغلی در اسناد بین‌المللی حقوق بشری

اسناد و استانداردهای بین‌المللی متعددی، دسترسی به بهداشت حرفه‌ای و ایمن بودن محیط کار را در زمره حقوق شغلی به شمار آورده است. در این گفتار به اقتضای بحث، نخست اسناد عمومی، سپس اسناد ویژه حقوق بشری مورد بررسی قرار می‌گیرند.

وظایف دولت در اعلامیه جهانی حقوق بشر ۱۹۴۸

حقوق بشر تجلی و تعالی عدالت است که مفهوم تفصیلی آن در اعلامیه جهانی حقوق بشر به منصفانه ظهور نشسته است. بیشترین رویکرد اعلامیه جهانی حقوق بشر، حمایت از حقوق و آزادی‌های مدنی و سیاسی است که حقوق و آزادی‌های بنیادین انسان را تضمین می‌کند. اعلامیه جهانی حقوق بشر، در سال ۱۹۴۸ توسط سازمان ملل متحد تصویب شد، این سند در ۳۰ ماده به حقوق مختلف انسانی می‌پردازد و به‌طور ضمنی نسبت به حق ایمنی و بهداشت شغلی به‌عنوان یکی از مصادیق حق بر سلامت، تأکید دارد. در بند ۱ ماده ۲۳ آمده است: «هر کس حق دارد کار خود را آزادانه انتخاب نماید، شرایط منصفانه و رضایت‌بخشی برای کار خواستار باشد و در مقابل بیکاری مورد حمایت قرار گیرد». منظور از شرایط منصفانه و رضایت‌بخش در این ماده، اشاره دارد به اینکه هر فرد حق دارد در چارچوب قوانین و ضوابط مناسب به صورت آزاد در محیطی ایمن و بهداشتی، به کسب و کار به‌پردازد. ماده ۲۵(۱) اعلامیه اظهار می‌دارد: «هر کس حق دارد که سطح زندگانی او، سلامتی و رفاه خود و خانواده‌اش را از حیث خوراک، پوشاک، مسکن، مراقبت‌های طبی و خدمات لازم اجتماعی تأمین کند و همچنین حق دارد در مواقع بیکاری، بیماری، نقص اعضاء، بیوگی، پیری یا در تمام موارد دیگری که به علل خارج از اراده او، وسایل امرار و معاش او از دست‌رفته باشد، زندگی او تأمین گردد». هرچند مقررات این ماده، به‌حق سلامتی افراد اشاره دارد، ولی می‌توان گفت اصطلاح «سلامتی» یک واژه عام و کلی است که مصادیق متعددی همچون حق ایمنی و بهداشت حرفه‌ای را دربر می‌گیرد.

وظایف دولت در میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی

در راستای عملی ساختن اصول مندرج در اعلامیه جهانی حقوق بشر، دو میثاق بین‌المللی «حقوق مدنی - سیاسی» و «اقتصادی، اجتماعی و فرهنگ» توسط مجمع سازمان ملل متحد به تصویب رسید. با ملاحظه محتوای میثاق حقوق مدنی و سیاسی، دولت‌ها تعهداتی راجع به حق بر سلامتی، و همچنین تکالیفی در قبال ایمنی و بهداشت حرفه‌ای (با ذکر مؤلفه آزادی کسب‌وکار در ماده ۸ این میثاق)، نسبت به شاغلین دارند.

حق ایمنی و بهداشت شغلی در میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی ۱۹۶۶، به‌عنوان یک حق اساسی شناخته شده است. تحلیل این حق نشان می‌دهد که دولت‌ها مسئول هستند تا شرایط کار مناسب و ایمن را برای همه کارکنان متبوع خود فراهم کنند. آنها باید قوانین و ضوابط لازم را تصویب کرده و اجرای صحیح آنها را تضمین کنند. علاوه بر این، دولت‌ها باید منابع لازم را در نظر بگیرند تا بهبود شرایط کار، پروژه‌های آموزش و آگاهی عامه درباره بهداشت و ایمنی شغلی را پشتیبانی کنند. این حق

شامل مواردی مانند دسترسی به تجهیزات ایمنی، آموزش های لازم برای جلوگیری از حوادث و بیماری های شغلی، تعهد به استفاده از روش های ایمن کار و تأمین خدمات بهداشتی و درمان مناسب برای شاغلین است. با استناد به ماده ۸ میثاق، تعهدات دولت ها در قبال حق ایمنی و بهداشت شغلی در این سند بین المللی حقوق بشری، مورد تأکید قرار گرفته است.

وظایف دولت ها در میثاق بین المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی

میثاق بین المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، یکی از بنیادی ترین اسناد بین المللی در حوزه حقوق بشر است که توسط سازمان ملل متحد در سال ۱۹۶۶ تصویب گردید. این میثاق، حقوق و آزادی های اساسی در زمینه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی را مورد تضمین قرار می دهد و دولت ها باید به آن پایبند باشند. مواد ۲ و ۱۲ این میثاق، به حقوق ایمنی و بهداشت شغلی پرداخته است. بنابراین، دولت ها نقش و وظایف مهمی در قبال حفاظت و تضمین حقوق شاغلین در زمینه ایمنی و بهداشت حرفه ای دارند. حق بر سلامتی، به عنوان بنیادی ترین حق بشری در سال ۱۹۸۱ مورد توجه کمیته حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در منشور ملل متحد قرار گرفت و الزاماتی را برای دولت ها در جهت فراهم کردن زمینه بهداشت و سلامت در جامعه، ایجاد کرد. حق بر بهداشت و سلامت به عنوان یکی از حقوق اقتصادی - اجتماعی بشر، به منزله حقی قلمداد می شود که تحقق آن به طور ضروری مستلزم مداخله دولت است. بند ۱ ماده ۲ این میثاق، در ماهیت تعهدات دولت ها بیان می دارد: «دولت های عضو میثاق متعهد می شوند که با سعی و اهتمام خود و از طریق همکاری و تعاون بین المللی به ویژه در زمینه اقتصادی و فنی و با استفاده از حداکثر منابع موجود به منظور حصول تدریجی و اعمال کامل حقوق شناخته شده در این میثاق با کلیه وسایل مقتضی به خصوص با اقدامات قانون گذاری اقدام نمایند». بنابراین با توجه به شرایط مقرر شده در ماده ۲ این میثاق، «حق بر سلامتی در چارچوب میزان منابع در دسترس هر دولت در داخل کشور و استفاده حداکثری از آن ها محقق می شود؛ و تحقق این حق به صورت فوری امکان پذیر نیست، بلکه نیازمند گذشت زمان و صرف منابع است. از این جهت می توان گفت، حق های اقتصادی - اجتماعی، فرایندی تدریجی الحصول دارند».

میثاق بین المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی که به گونه ای تفصیلی حق های مقرر در اعلامیه را تبیین نموده، با گستردگی بیشتری جلوه ها و مصادیق، امکانات بهداشتی و پزشکی را در ماده ۱۲ به صورت مستقل مورد توجه قرار داده است. بند ۱ ماده ۱۲ این میثاق بیان می دارد: «دولت های طرف این میثاق حق هر کس را به تمتع از بهترین حال سلامت جسمی و روحی ممکن الحصول به رسمیت می شناسند». بر اساس این مقرر، دولت ها متعهد به شناسایی و همچنین دستیابی همه افراد کشور متبوع خود به «حق بر سلامت جسمی و روحی» هستند. بند ۲ ماده ۱۲ همین میثاق بیان می دارد: تدابیری که دولت های طرف این میثاق برای استیفای کامل این حق اتخاذ خواهند کرد، شامل اقدامات لازم برای تأمین امور ذیل خواهد بود: الف - تقلیل میزان مرده متولدشدگان و مرگومیر کودکان و تأمین رشد سالم آنان. ب - بهبود بهداشت محیط و بهداشت صنعتی از جمیع جهات. ج - پیشگیری و معالجه بیماری همه گیر، بومی، حرفه ای و سایر بیماری ها همچنین پیکار علیه این بیماری ها. د - ایجاد شرایط مناسب برای تأمین مراجع پزشکی و کمک های پزشکی برای عموم در صورت ابتلا به بیماری. «چنان که می بینیم، مفاد بند دوم ماده ۱۲ این میثاق به گونه ای اشاره به ماهیت این حق در ادبیات حقوق بشری دارد. همچنین این بند، حاوی اقداماتی است که نشان دهنده عزم کشورها در پذیرش و شناسایی حق بر سلامت و بهداشت هستند».

میثاق بین المللی حقوق اقتصادی در «شق ب» بند ۲ ماده ۱۲، «حق بر بهداشت صنعتی شاغلین» را مورد تأکید قرار داده است. از بیان واژه «بهداشت صنعتی از جمیع جهات»، استنباط می شود این سند بین المللی، نسبت به «حق بر ایمنی شغلی» به خصوص در محیط های صنعتی، تأکید دارد و دولت ها را متعهد به حفاظت و تأمین حق ایمنی و بهداشت حرفه ای در قبال تمام شاغلین، اعم از اداری، کارگاهی و صنعتی نموده است.

وظایف دولت ها در تأمین و حفظ حق ایمنی و بهداشت شغلی در «اسناد ویژه» بین المللی حقوق بشری

در این مبحث، تعهدات دولت ها در برخی «اسناد و استانداردهای ویژه» بین المللی حقوق بشری در زمینه ایمنی و بهداشت شغلی، به اختصار مورد بررسی قرار می گیرند.

اساسنامه سازمان جهانی بهداشت ۱۹۴۶

بر اساس محتوای این اساسنامه، هدف از تأسیس سازمان جهانی بهداشت، دستیابی مردم به بالاترین سطح سلامتی است، و وظیفه اصلی این سازمان، مبارزه با بیماری‌ها، مخصوصاً بیماری‌های مسری و ارتقاء سلامت عمومی مردم در سطح جهان است. به استناد «مقدمه» اساسنامه سازمان بهداشت جهانی، دولت‌ها با پذیرش این سند بین‌المللی، نسبت به رعایت و اجرای «اصول کلی بهداشتی» تکالیفی بر عهده دارند. در این مقدمه، واژه «سلامتی» عبارت است از: رفاه کامل جسمی، روانی، اجتماعی و نه فقط بیماری جسمی و روانی. بنابراین با توجه به واژگان این تعریف، «سلامتی» یک مفهوم چندبعدی است که نه تنها عدم بیماری، بلکه در رفاه بودن جسمانی، روحی و اجتماعی انسان را دربر می‌گیرد.

سازمان جهانی بهداشت، نقش مهمی در تحقق حق ایمنی و بهداشت شغلی دارد. این سازمان برای حفظ و ارتقاء سلامت جهانی تلاش می‌کند و در این راستا برنامه‌ها و استانداردهای مختلفی را برای بهبود شرایط کار و حفظ و سلامت کارکنان در سطح جهان تعریف می‌کند. اساسنامه سازمان، حقوق و تعهدات دولت‌ها را در خصوص بهبود سلامت جامعه بر اساس استانداردهای بین‌المللی مشخص می‌کند. این استانداردها علاوه بر جنبه‌های عمومی بهبود سلامت، شامل نگرش‌های خاص به حق ایمنی و بهداشت حرفه‌ای نیز می‌گردند.

ماده یک اساسنامه در بیان اهداف تأسیس این سازمان می‌گوید: «مقصود سازمان جهانی بهداشت، عبارت است از بالا بردن سطح سلامتی تمام افراد بشر به بلندترین مدارج ممکنه». ماده دو اساسنامه در بیان وظایف سازمان برآمده و در این خصوص به ۲۰ نکته مهم اشاره دارد. در بند آخر همین ماده، وظیفه‌ای کلی و مهم برای سازمان تعریف شده که عبارت است از: «توسل به هر اقدامی که نیل به مقصود سازمان را تعیین نماید». به موجب این بند، ارکان اجرایی سازمان مانند، دبیر کل یا شورای اجرایی می‌تواند در جهت الزام نمودن دولت‌ها به تعهدات‌شان در قبال سلامتی اتباع خود، به اقدامی متناسب متوسل گردد و آن‌ها را ملزم به ایفاء تعهدات حقوق بشر بین‌المللی نمایند. سرانجام می‌توان گفت سازمان جهانی بهداشت نقش مؤثری در تعاملات بین‌المللی دولت‌ها و سازمان‌های دولتی و غیردولتی دارد تا شرایط کار را بهبود بخشد و سلامت کارکنان را حفظ کند. در اساسنامه سازمان بهداشت جهانی، وظایف دولت‌ها در قبال ایمنی و بهداشت حرفه‌ای به صورت کلی و در قالب تعهد دولت‌ها به رعایت اصول بهداشت جسمی و روحی افراد بیان شده است.

مقاوله‌نامه ۱۹۸۱ و پروتکل الحاقی ۲۰۰۲ سازمان بین‌المللی کار

بند (ث) ماده ۳ مقاوله‌نامه در بیان واژه «سلامت» اظهار می‌دارد: «اصطلاح سلامت، در ارتباط با کار، نه تنها مشخص‌کننده عدم وجود بیماری یا ضعف و سستی است، بلکه شامل عوامل جسمی و فکری مؤثر بر سلامت است که مستقیماً به ایمنی و بهداشت شغلی مربوط می‌شود»؛ بنابراین مقاوله‌نامه یادشده در قسمت اخیر بند (ث) ماده ۳ در مقام تعریف اصطلاح سلامت، به صراحت حق ایمنی و بهداشت شغلی را از مصادیق حق بر سلامت پذیرفته است.

تعهد دولت‌ها در قبال حفاظت و اجرای حق ایمنی و بهداشت شغلی در ماده چهار مقاوله‌نامه ذکر گردیده است. بند (۱) ماده ۴ مقاوله‌نامه بیان می‌دارد: هر کشور عضو با توجه به شرایط و رویه ملی و با مشورت با تشکل‌های کارفرمایی و کارگری منتخب، سیاست ملی منسجمی را در خصوص ایمنی و بهداشت شغلی و محیط کار تدوین و اجرا و به‌طور دوره‌ای آن را بازنگری خواهد کرد. همچنین بند (۲) ماده ۴، در بیان اصول سیاست ملی دولت‌ها در راستای اهداف و اجرایی کردن حق بر ایمنی و بهداشت شغلی کارکنان متبوع خود اشعار می‌دارد: «هدف این سیاست، پیشگیری از آسیب به سلامتی و حوادث ناشی از کار، مرتبط با کار یا در حین کار از طریق به حداقل رساندن علل بروز خطرهای خواهد بود که به‌طور دائمی در محیط کار وجود دارد، در حدی که به‌طور متعارف عملی است».

بنابراین با توجه به الزامات بندهای ۲۱ و ۴ مقاوله‌نامه ۱۹۸۱ و پروتکل الحاقی آن، دولت‌ها موظف به ایجاد و حفظ شرایط کار ایمن و سالم برای شاغلین هستند و تعهدات دولت‌ها در این زمینه در موارد زیر جمع‌بندی می‌گردد:

الف - تعیین استانداردهای ایمنی و بهداشت شغلی.

- ب - پیاده‌سازی آموزش‌های جامع، منظم و قابل دسترسی کارکنان به آن.
- پ - نظارت و بازرسی مناسب و کافی بر رعایت استانداردهای ایمنی و بهداشت در محل کار.
- ت - دولت‌ها باید مسئولیت‌های لازم را در زمینه اجرای حق ایمنی و بهداشت شغلی به‌پذیرد.
- ث - همکاری با سازمان‌های بین‌المللی.
- ج - ترویج فرهنگ ایمنی و بهداشت.
- به نظر، این مقاله‌نامه علاوه بر بیان اهداف اجرایی، قلمرو جامعه هدف را نیز قدری توسعه داده و با ذکر واژه «پیشگیری از آسیب رسیدن به افراد مرتبط با کار» از سلامتی و ایمنی افراد غیر شاغل (مرتبط با کار)، نیز مغفول نمانده است.

مقاله‌نامه خدمات بهداشت کار ۱۹۸۵ سازمان بین‌المللی کار

مقاله‌نامه شماره ۱۶۱ مصوب ۱۹۸۵ سازمان بین‌المللی کار، دستور کار خود را در راستای تعهدات دولت‌ها در قبال حق ایمنی و بهداشت شغلی قرار می‌دهد. بخش نخست این مقاله‌نامه (از ماده ۱-۴) به اصول سیاست ملی و بخش دو آن (ماده ۵) به وظایف سازمان‌های خدمات بهداشت کار (وابسته یا تحت نظارت دولت‌ها) و اقدام در سطح ملی در خصوص اجرایی کردن حق ایمنی و بهداشت حرفه‌ای پرداخته است. ماده یک «خدمات بهداشت کار» را تعریف می‌کند. از مقررات ماده یک، دو وظیفه برای دولت استنباط می‌گردد: نخست، پیشگیری از وقوع حوادث و خطرات در محیط کار و یا به سبب کار که ممکن است برای شاغلین رخ دهد. دوم، ایجاد شرایط برای برقراری و نگهداری محیط کار ایمن و سالم به نحوی که سلامتی بدنی و فکری کارکنان در ارتباط با کار، به بهترین وجه تأمین گردد. بند ۱ ماده ۳ نیز در اجرای تدریجی حق ایمنی و بهداشت حرفه‌ای در خصوص همه کارکنان از جمله کارکنان بخش عمومی و همه کارگاه‌ها، تأکید می‌نماید و متذکر می‌شود، مقرراتی که توسط دولت در زمینه ایمنی و بهداشت حرفه‌ای وضع می‌گردد، باید با خطرهای ویژه کارگاه‌ها متناسب باشد.

بنابراین، این مقاله‌نامه برای تضمین حفظ سلامت و ایمنی شغلی تدوین شده و تعهداتی را برای دولت‌ها ایجاد نموده است که به طور خلاصه عبارتند از:

- الف - دولت مسئول است تا استانداردهای لازم جهت حفظ سلامت و ایمنی کارکنان را تعیین نماید.
- ب - دولت متعهد است تا بر اجرای استانداردهای بهداشت شغلی در محیط‌های کاری نظارت کند.
- پ - دولت باید برنامه‌های آموزش و آگاهی‌بخشی را در خصوص بهداشت و ایمنی شغلی تدوین و اجرا کند.

مقاله‌نامه ارتقای ایمنی و بهداشت شغلی ۲۰۰۶ سازمان بین‌المللی کار

کنفرانس عمومی سازمان بین‌المللی کار با توجه به رسمیت شناختن تعداد زیاد آسیب‌ها و بیماری‌های حرفه‌ای و مرگ‌ومیر ناشی از کار در سطح جهان و لزوم اقدامات بیشتر برای کاهش آن و نظر به اینکه صدمات و بیماری‌های حرفه‌ای و مرگ‌ومیر ناشی از کار به بهره‌وری و توسعه اقتصادی و اجتماعی آسیب وارد می‌سازد و با توجه بر اینکه اطمینان حاصل شود موضوع ایمنی و بهداشت در محل کار، در سطح ملی، در اولویت قرار داده شود و با تأکید بر اهمیت ارتقای مستمر فرهنگ ملی در مورد پیشگیری ایمنی و بهداشت شغلی، در ژوئن ۲۰۰۶ مقاله‌نامه ارتقای ایمنی و بهداشت شغلی به شماره (۱۸۷) را تصویب و در اجرای محتوای آن، وظایفی را برای دولت‌های عضو مقرر نمود.

بند ۱ ماده ۲ مقاله‌نامه یادشده در خصوص تکلیف دولت به ارتقای ایمنی و بهداشت حرفه‌ای بیان می‌دارد: هر دولتی که به این مقاله‌نامه ملحق می‌شود بایستی برای پیشگیری از صدمات و بیماری‌های حرفه‌ای و مرگ‌ومیر ناشی از کار، بهبود ایمنی و بهداشت کار را از طریق توسعه سیاست ملی، سیستم ملی و برنامه‌ریزی ملی به‌طور مستمر ارتقاء بخشد. به اسناد ماده ۳ این مقاله‌نامه، دولت‌های عضو مکلف‌اند تا از طریق تدوین سیاست ملی، محیط کار ایمن و سالم را ارتقاء بخشد. در ادامه بیان می‌دارد در همه سطوح مربوطه کارکنان از حق محیط کار ایمن، برخوردارند و دولت باید این حق را ارتقاء دهد.

مقاله‌نامه ارتقای ایمنی و بهداشت شغلی، به‌عنوان یک سند حقوقی بین‌المللی، به منظور تضمین حقوق ایمنی و بهداشت شغلی در محل کار، وظایفی را برای دولت‌ها تعیین مینماید:

- الف - دولت متعهد است که قوانین و مقررات لازم را برای حفاظت از سلامت و ایمنی کارگران تصویب و اجرا کند.
- ب - دولت باید برنامه‌های آگاه‌سازی و آموزشی را برای کارگران و کارفرمایان تدوین و اجرا کند.
- پ - دولت مسئول استقرار سازمان‌های نظارت بر رعایت قوانین ایمنی و بهداشت شغلی است.
- ت - دولت مسئول استقرار سازمان‌های تحقیقات در زمینه اصلاح قوانین و مقررات ایمنی و بهداشت شغلی است.

تحقق حق ایمنی و بهداشت شغلی در نظام حقوقی ایران

هنجارهای بین‌المللی حقوق بشر ممکن است به دو گونه در نظام حقوقی کشورها منعکس یابد. نخست، در قالب قانون اساسی کشور، دوم، به صورت وضع قانون عادی. در صورت اخیر، قوانین عادی کشور ممکن است منعکس‌کننده هنجارهای حقوق بشری باشد و یا آنکه صرف‌الحاق به معاهده، محتویات آن معاهده را همسنگ و همانند حقوق داخلی کند. در این بحث، ابتدا تعهدات دولت ایران در قانون اساسی و برخی قوانین عادی، سپس به ارزیابی عملکرد دولت ایران و تبیین چالش‌ها و موانع در تأمین و حفظ حقوق ایمنی و بهداشت شغلی بررسی خواهد شد.

بررسی وظایف دولت ایران در تأمین و حفظ حق ایمنی و بهداشت شغلی

تعهدات دولت در قانون اساسی

قانون اساسی هر کشور اصولی کلی را برای اطمینان خاطر افراد جامعه مقرر می‌دارد که از جمله این اصول، توجه به حقوق مردم است. مهم‌ترین و بالاترین قانونی که از خارج بر دولت حکومت دارد و اعمال آن را هدایت می‌کند قانون اساسی است. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران اصول ۱۹ الی ۴۲ را به حقوق ملت اختصاص داده و در اصول دیگری به «حق بر سلامت و حق‌های رفاهی» اشاره دارد. اصل سوم این قانون، وظایفی را در ۱۶ بند، برای دولت معین کرده و در اجرای آنها، دولت را موظف کرده است تا همه امکانات خود را بکار برد. بند (۱۲) اصل سوم، بر تعهد دولت به تأمین رفاه، رفع فقر و برطرف ساختن هر نوع محرومیت در زمینه تغذیه، مسکن، کار، بهداشت و تعمیم بیمه، تأکید دارد. تعهدی که قانون اساسی در بند ۱۲ اصل سه برای دولت مقرر کرده به‌طور کلی از نوع تعهدات رفاهی است که حق بر سلامت و ایمنی و بهداشت شغلی را نیز دربر می‌گیرد. بنابراین با توجه به اصول مذکور در قانون اساسی ایران، تعهدات دولت در قبال حق ایمنی و بهداشت حرفه‌ای را می‌توان به این موارد خلاصه کرد:

- الف - دولت متعهد است تا بهداشت و ایمنی شغلی را در محل کار فراهم کند.
- ب - دولت مکلف است خدمات درمانی و دسترسی به امور بهداشتی را برای شاغلین فراهم کند.
- پ - دولت باید قوانین و مقررات عادلانه را در خصوص تأمین حقوق شاغلین تصویب و بر اجرای آن‌ها نظارت کند.
- ت - دولت باید برنامه‌های آموزشی مناسب و اطلاعات لازم در خصوص بهداشت و ایمنی شغلی را نیز به شاغلین ارائه دهد.
- ث - دولت باید سازمان یا واحدهای نظارتی مناسب را برای بررسی و اجرای قوانین و مقررات در خصوص محافظت و اجرای حق ایمنی و بهداشت حرفه‌ای تأسیس نماید.

وظایف دولت در قوانین کار و تأمین اجتماعی

در بحث پیشینه وضع مقررات ایمنی و بهداشت شغلی در نظام حقوقی ایران می‌توان گفت، ابتدا نظام‌نامه سال ۱۳۰۹ مربوط به تأسیس احتیاط وزارت طرق برای مقابله با حوادث ناشی از کار در مورد کارگران شاغل در راه‌سازی در نظر گرفته شده بود. سپس در قوانین کار مصوب سال‌های ۱۳۲۵، ۱۳۲۸ و ۱۳۳۷ نیز مقرراتی برای ایمنی و بهداشت کارگاه‌ها پیش‌بینی گردید. اما قانون کار ۱۳۶۹ در فصل چهارم به طور کامل به موضوع «حفاظت فنی و بهداشت کار» پرداخته است. ماده ۱۴۷ این قانون در بیان وظایف دولت می‌گوید: «دولت مکلف است خدمات بهداشتی و درمانی را برای کارگران و کشاورزان مشمول این قانون و خانواده‌های آن‌ها فراهم آورد». ماده ۸۵ قانون کار، هدف از الزامی کردن مقررات حفاظت فنی و بهداشت کار را «صیانت از نیروی انسانی» کشور می‌داند. قانون‌گذار، وزارتخانه بهداشت و درمان و آموزش پزشکی را مأمور اجرای تعهدات دولت در زمینه بهداشت شغلی، همچنین

وزارتخانه تعاون، کار و رفاه اجتماعی را ناظر بر امور ایمنی شاغلین نموده است. در بحث مفهوم «نیروی انسانی» در ماده ۸۵ قانون کار، پرسشی که به ذهن متبادر است اینکه آیا کارگاه‌های خانوادگی و خویش‌فرمایان در قلمرو این حکم قانونی قرار می‌گیرند؟ ماده ۱۸۸ همین قانون، اشخاصی را که مشمول قانون کار نمی‌شوند منصوص نموده است. تبصره همین ماده اشعار می‌دارد: «حکم این ماده مانع انجام تکالیف دیگری که در فصول مختلف نسبت به موارد مذکور تصریح شده است، نمی‌باشد». باملاحظه فصل چهارم (از مواد ۸۵ الی ۱۰۶ قانون کار) که به حفاظت فنی و بهداشت کار کارگاه‌های مختلف و از جمله کارگاه‌های خانوادگی تصریح دارد، همچنین به استناد ماده یک «آئین‌نامه تأمین سلامت کار در کارگاه‌های کوچک»، می‌توان گفت کارگاه‌های خانوادگی و خویش‌فرمایان نیز مشمول مقررات ایمنی و بهداشت شغلی خواهند بود و دولت متعهد است از حیث مقررات ایمنی و بهداشت حرفه‌ای بر فعالیت این نوع کارگاه‌ها نیز نظارت داشته باشد.

تأمین اجتماعی به معنای مدرن آن از یک سو همواره مفهومی مرتبط با نهاد دولت بوده و از سوی دیگر مفهومی برخوردار از عدالت اجتماعی است. با تصویب قانون تأمین اجتماعی ۱۳۵۴ و تأسیس سازمان تأمین اجتماعی، نقطه عطفی در تکامل نظام تأمین اجتماعی ایران محسوب گردید. در این قانون، احکام حقوقی مرتبط با حوزه بهداشت و ایمنی شغلی نیز در نظر گرفته شده است. قانون تأمین اجتماعی ایران، نه تنها به تأمین اجتماعی کارگران اهمیت داده است، بلکه به مسائل ایمنی و بهداشت شغلی نیز توجه کرده و برنامه‌ها و مقررات مناسبی را برای حفظ سلامت و ایمنی آنها در محیط کار ارائه داده و در جهت بهبود کیفیت زندگی کارگران و ایجاد محیط‌های کاری سالم و ایمن تأثیر مثبتی داشته است.

بند الف ماده ۳ قانون تأمین اجتماعی، ارائه خدمات در زمینه حوادث و بیماری‌ها را جزو خدمات تأمین اجتماعی معرفی کرده و در فصل پنجم همین قانون (از ماده ۵۴ الی ۶۹) به تفصیل به مقررات مربوط به خدمات بهداشتی و درمانی در خصوص حوادث و بیماری‌های ناشی از کار ویژه مشمولین تأمین اجتماعی پرداخته است. همچنین بند الف ماده ۴ قانون تأمین اجتماعی افرادی که به هر عنوان در مقابل دریافت مزد یا حقوق، کار می‌کنند را مشمول قانون دانسته است. در تضمین ارائه خدمات ایمنی و بهداشتی به مشمولین این قانون، قسمت اخیر ماده ۳۶ مقرر می‌دارد: «... تأخیر کارفرما در پرداخت حق بیمه یا عدم پرداخت آن رافع مسئولیت و تعهدات سازمان در مقابل بیمه‌شده نخواهد بود».

در بحث تکالیف دولت نسبت به حق ایمنی و بهداشت شغلی به دو اصل مرتبط با این حق به اختصار اشاره خواهیم کرد:

- ۱- قانون تأمین اجتماعی برای حفظ ایمنی شغلی، مقررات مربوط به ایمنی در محیط کار و برنامه‌های آموزشی جهت آگاهی‌بخشی به کارگران در خصوص رعایت موازین بهداشت شغلی را تدوین کرده است.
- ۲- حقوق بهداشت شغلی، این حقوق شامل تعهدات مربوط به بهداشت شغلی و برنامه‌های پیشگیری از بیماری‌ها و برنامه‌های آموزشی جهت اطلاع‌رسانی در مورد بهداشت و آسیب‌های احتمالی در محیط کار می‌شود.

وظایف دولت در قانون مدیریت خدمات کشوری

قانون مدیریت خدمات کشوری ۱۳۸۶ یکی از اساسی‌ترین قوانین در حوزه خدمات کارکنان کشوری بوده که به تأمین حقوق ایمنی و بهداشت شغلی کارکنان مشمول این قانون پرداخته است. ماده ۸۶ این قانون بیان می‌دارد: «دستگاه‌های اجرایی مکلف‌اند در ایجاد محیط مناسب کار و تأمین شرایط بهداشتی و ایمنی برای کارمندان خود اقدامات لازم را به عمل آورند». به استناد ماده ۷ قانون، کارمند دستگاه اجرایی فردی است که بر اساس ضوابط و مقررات مربوط، به موجب حکم یا قرارداد مقام صلاحیت‌دار در یک دستگاه اجرایی به خدمت پذیرفته شود. با توجه به حکم قانونی ماده ۸۶، اصطلاح کارمند، شامل انواع حالت‌های استخدامی، اعم از مستخدم رسمی، پیمانی، قراردادی و مشمولین قانون کار می‌شود.

نتیجه‌گیری

پژوهش‌های پیشین، تعهد دولت‌ها نسبت به مؤلفه‌های حقوق بشر را تأیید نموده‌اند. حق ایمنی و بهداشت حرفه‌ای از مؤلفه‌های حقوق بشری و از مصادیق حق بر سلامت است. اما اینکه، دولت‌های عضو جامعه جهانی در قبال حق ایمنی و بهداشت حرفه‌ای چه وظایفی دارند، تلاش کرده‌ایم تا با بررسی در اسناد بین‌المللی حقوق بشری و قواعد حقوق ایران به این مسئله پاسخ داده شود.

ما در بررسی‌های خود پی برده‌ایم که تمامی دولت‌های عضو سازمان ملل متحد موظف به اجرای الزامات و استانداردهای مربوط به حق ایمنی و بهداشت شغلی در کشور متبوع خود هستند. منشأ الزام دولت‌ها به حمایت و اجرای حق ایمنی و بهداشت شغلی، اسناد بین‌المللی حقوق بشری، مقاله نامه‌های سازمان بین‌المللی کار و قواعد حقوق داخلی کشورها است.

یافته‌های این تحقیق بر ضرورت مداخله صحیح دولت به تأمین و اجرای حق ایمنی و بهداشت حرفه ای نسبت به شاغلین، نظارت مستمر و تکلیفی دولت بر دستگاه‌های اجرایی و کارگاه‌ها و صاحبان مشاغل آزاد در جهت اعمال درست ایمنی و بهداشت محیط، توجه به نفع عمومی و عدالت اجتماعی، در نتیجه الزام دولت به اجرای حقوق بشر به خصوص در حوزه سلامت دلالت دارد. در این تحقیق، ایمنی و بهداشت حرفه‌ای به‌عنوان یک «حق» برای شاغلین و حمایت و اجرای این حق، یک «وظیفه و تعهد» برای دولت شناسایی و معرفی می‌شود. یافته‌های این پژوهش می‌تواند بخشی از چالش‌های حقوقی در حوزه حقوق عمومی را مرتفع سازد. تا جایی که ما می‌دانیم این پژوهش، کار جدیدی است که وظایف دولت را به‌عنوان متعهد اصلی در قبال حق ایمنی و بهداشت حرفه‌ای بررسی و تحلیل می‌کند. اشخاص متعددی همچون دولت و سازمان‌های وابسته به آن، کارفرمایان، خویش‌فرمایان و شاغلین در قبال ایمنی و بهداشت حرفه‌ای، متعهد به اجرای الزامات مربوط به این حق شغلی هستند، اما از میان متعهدین یادشده، «دولت متعهد اصلی» شناخته می‌شود؛ زیرا دولت از امکانات عمومی و توان اقتصادی مناسبی برای تدارک این حق برخوردار است و متعهد دانستن دولت «ضمانت اجرای قوی و مطمئنی برای استیفای حقوق شاغلین» هست. نتیجه دیگر تحقیق این است که تعهد دولت به اجرای حق ایمنی و بهداشت حرفه‌ای، نسبت به فراتر از حداقل‌ها، تعهد به‌وسیله است؛ یعنی دولت نسبت به تعهد حداقلی که در قبال ایمنی و بهداشت حرفه‌ای دارد موظف به تدارک اجرای حق است، ولی نسبت به بالاتر از تعهد حداقلی او، اجرای این حق موکول به قدرت و توانایی دولت است. دوم اینکه، تعهد به ایمنی و بهداشت حرفه‌ای برای دولت از نوع تعهد قراردادی نیست، بلکه بر اساس الزامات حقوقی مقرر در اسناد و استانداردهای بین‌المللی حقوق بشری و قواعد حقوق داخلی است. به نظر، منشأ تعهدات دولت در قبال هنجارهای حقوق بشری، قرارداد اجتماعی است که به‌موجب آن اعضای جامعه سیاسی هر دولت - کشور، بر مبنای قواعد حقوق اساسی خود، دولت (به معنای اعم) را برای اداره امور کشور انتخاب و تعیین می‌کنند و در پی آن نمایندگان مردم، موظف به حمایت و اجرای حق ایمنی و بهداشت شغلی می‌گردند.

برای متعهد دانستن دولت ایران در قبال حق ایمنی و بهداشت حرفه‌ای می‌توان به اسناد عمومی و ویژه بین‌المللی حقوق بشری، به‌خصوص میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و مقاله نامه ۱۹۸۱، ۱۹۸۵ و ۲۰۰۶ و همچنین قواعد حقوق داخلی از جمله بند ۱۲ اصل سه قانون اساسی، فصل چهار قانون کار ۱۳۶۹ و ماده ۸۶ قانون مدیریت خدمات کشوری استناد کرد. بعضی از وظایف دولت ایران در این زمینه عبارتند از: الف - تأسیس قوانین و مقررات در زمینه ایمنی و بهداشت حرفه ای. ب - نظارت و بازرسی مناسب بر رعایت قوانین و مقررات ایمنی بهداشت و حرفه‌ای در محل کار. ج - دولت باید برنامه‌های آموزشی و آگاه‌سازی در زمینه بهداشت و ایمنی حرفه‌ای را تدوین و تصویب کند.

نتایج ما شواهد محکمی است بر بهبود معانی و کاربردهای تحقیق. به نظر، اجرای صحیح وظایف و تعهدات ایمنی و بهداشت شغلی توسط دولت، موجب سلامت منابع انسانی کشور، کاهش هزینه‌های عمومی و بسامان کردن امور اقتصادی مردم می‌شود.

منابع

۱. احمدی، سید محمدصادق. (۱۳۹۶). "تحلیلی بر مفهوم حق نظارت همگانی بر قدرت بر اساس دو رابطه حق ادعا و حق - آزادی." فصلنامه مطالعات حقوق عمومی، ۴۷(۳)، ۷۰۷-۷۲۳.
۲. امامی، محمد و استوار سنگری، کورش. (۱۴۰۲). مباحث حقوق اداری ۱ و ۲، جلد اول. تهران: میزان.
۳. تاج خراسانی، سمیرا، و همکاران. (۱۴۰۲). "بررسی اصل رفاه اجتماعی در حقوق ایران و ارتباط آن با سایر حق‌های بشری." فصلنامه دستاوردهای نوین در حقوق عمومی، ۲(۵)، ۱۲۳-۱۴۶.
۴. جاوید، احسان و نیاورانی، صابر. (۱۳۹۲). "قلمرو حق سلامتی در نظام بین‌المللی حقوق بشر." فصلنامه پژوهش حقوق عمومی، ۱۵(۴۱)، ۴۷-۷۰.

۵. جمشیدی مقدم، شهاب و محقق داماد، سید مصطفی. (۱۴۰۱). "شرط ضمنی عرفی تعهد ایمنی در قراردادهای پزشکی." مجله حقوق پزشکی، ۱۶(۵۷)، ۱-۱۷.
۶. راسخ، محمد و بردبار، مارال. (۱۴۰۱). "الگوی مطلوب مداخله دولت در حوزه تأمین اجتماعی." فصلنامه علمی پژوهش‌های نوین حقوق اداری، ۴(۱۰)، ۱۱-۳۷.
۷. سپهری، محمد رضا. (۱۳۹۲). مقاله‌نامه‌های سازمان بین‌المللی کار. تهران: مؤسسه کار و تأمین اجتماعی.
۸. عراقی، سید عزت‌الله. (۱۳۹۳). حقوق کار، جلد دوم. تهران: سمت.
۹. قاری سید فاطمی، سید محمد. (۱۳۹۵). حقوق بشر در جهان معاصر، دفتر یکم، درآمدی بر مباحث نظری. تهران: شهر دانش.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی